

„Зима” з циклу „Пори року” А.Вівальді; репродукції картин: „Граки прилетіли” А.Саврасова „Велика річка” І.Левітана, „Весняний пейзаж” Ю.Кабіша, „Зима” В.Грабаря; вірші Л.Українки, М.Підгірянки, О.Олеся, Ф.Тютчева, О.Пушкіна, А.Фета, С.Єсеніна та ін.

Висновки... Особливість педагогіки мистецтва полягає в тому, що творчості навчити не можна; проте можливо і необхідно створювати педагогічні умови для пробудження й активізації в учнів творчих імпульсів, сприяти розвитку їх творчих здібностей та їх творчому самовираженню.

Отже, доцільно надавати дітям можливість вільного вибору творчих дій у практичній діяльності: дехто любить співати чи грати на музичних інструментах, хтось – складати вірші, казки, а ще хтось малювати або ліпити. Адже саме в процесі вільного вибору дитина зростає як особистість – в неї з'являється почуття дорослості, самостійності, зацікавленості в роботі, що дуже важливо для закріплення бажання займатися творчістю, для пізнання радості творення. Безперечно, чим раніше розпочати роботу з розвитку творчих здібностей у дітей різного віку, тим більше шансів, що їх творчі можливості не згаснуть, а сформуються і розвинуться, щоб виявитися згодом в усіх сферах діяльності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державна національна програма „Освіта” („Україна XXI ст.”). – К. : Райдуга 1994. – 61 с.
2. Барко В. І. Як визначити творчі здібності дитини? / В. І. Барко, А. М. Тютюнников. – К. : Україна, 1991. – 79 с.
3. Козленко В. Н. Формування творчої особистості учня / В. Н. Козленко // Рідна школа. – 1999. – № 5. – С. 17–18.
4. Апраксіна О. О. Музика у вихованні творчої особистості / О. О. Апраксіна. – М. : Музика, 1975. – 176 с.
5. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – К. : ІЗМН, 1998. – 248 с.

Анотація

В.Ф.Метенько

Развитие творческих способностей школьников на уроках музыки посредством выполнения творческих заданий

Публикация посвящена проблеме развития творческих способностей детей школьного возраста в условиях общего среднего образования. В работе рассмотрены некоторые методические подходы и практические рекомендации по совершенствованию развития творческих способностей школьников на уроках музыки.

Ключевые слова: творческие способности, познавательно-поисковая деятельность, импровизация, интерпретация.

Summary

V.F.Meten'ko

Development of Creative Abilities of Pupils at Music Lessons by Means of Performing Creative Tasks

The article deals with the problem of development of creative abilities of children of school age under the conditions of general secondary education. Some methodological approaches and practical recommendations as for improvement of development of creative abilities of pupils at music lessons have been studied.

Key words: creative abilities, cognitive-research activity, improvisation, interpretation.

Дата надходження статті:

„1” лютого 2011 р.

УДК 371.133:005.52:78.071.4”312”(045)

М.А.МИХАСЬКОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

Методологічні засади аналізу професійної діяльності педагога-музиканта на сучасному етапі

У статті розкривається специфіка методології як науки, аналізуються різноманітні парадигми методології педагогіки, обґрунтовуються методологічні засади педагогіки мистецтва та рівні методологічного аналізу, пов'язані з визначенням категорій і законів в контексті музично-педагогічної освіти.

Ключові слова: методологія науки, методологія педагогіки, методологічні засади педагогіки мистецтва.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розвиток особистості педагога – складний і суперечливий процес, на якому відбивається недостатня розробка методології вищої освіти, її науково-методичної бази, методики формування фахової компетентності та практичних засад професійної підготовки. Проблема полягає в тому, що слід формувати вчителя, здатного професійно, ефективно, переконливо і, водночас, творчо-самобутньо вирішувати фахові завдання з урахуванням вимог і потреб сьогодення.

У цьому зв'язку особливої актуальності набуває методологічна підготовка висококваліфікованого спеціаліста, фахівця своєї справи. Рівень наукового пізнання закономірностей розвитку науки, складових явищ педагогічної діяльності характеризує ступінь підготовленості вчителя до освітньої

роботи в школі, виступає передумовою ефективності його педагогічної роботи. Сучасний вчитель музики має бути готовим до сприйняття і засвоєння нових педагогічних технологій та їх застосування в навчально-виховному процесі.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... У науковій літературі методологія педагогічної науки досліджувалася здебільшого в роботах М.Бахтіна, М.Бердяєва, І.Зязюна, М.Кагана, О.Лосєва, В.Лугай та інших. Теоретичному осмисленню феномена методологічної культури вчителя мистецького профілю присвячуються праці Е.Абдуліна, Л.Масол, О.Олексюк, В.Орлова, Г.Падалки, О.Рудницької та інших.

Формулювання цілей статті... Метою статті є розкриття специфіки методології науки, аналіз різноманітних парадигм методології педагогіки та методологічних засад педагогіки мистецтв. Автором обґрунтовуються рівні методологічного аналізу, пов'язані з визначенням категорій і законів в контексті музично-педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу... Формування методологічної культури педагога-музиканта в системі вищої педагогічної освіти – складний, багатоплановий процес, який вимагає постановки, вивчення та рішення цілого ряду як конкретно-наукових, так і методичних проблем. В цьому зв'язку особливого значення набуває методологія науки як вчення щодо принципів будови, форм і способів наукового пізнання [10, с.797]. На сучасному етапі розвитку освіти вчені виділяють такі методологічні парадигми освіти: ліберально-раціоналістичну, культуроцентричну, глобально-історичну, традиційно-консервативну, раціоналістську, феноменологічно-гуманістичну. В інших підходах знаходимо об'єднання в такі групи: консервативно-просвітницьку, ліберально-раціоналістичну, гуманістично-феноменологічну, проєктивно-естетичну. Кожний з них передбачає розгляд педагогічних ідей на основі герменевтичного (тлумачу), синергетичного (хаос-порядок), акмеологічного (самовдосконалення) підходів.

Розглядаючи проблеми гуманізації освіти, С.Горбенко звертає увагу на необхідність зміни методологічної платформи, яка проголошує перехід до нової освітньої парадигми, що фіксує її у нових ідеях, поняттях та принципах. Якщо традиційна модель навчання базується на універсальності навчальних програм, фронтальному спілкуванні, стандартних оцінках знань і вмінь, примусовості навчання, трансляційній формі передачі інформації учителем і пасивності учнів, то гуманістичний підхід апелює до індивідуалізації та диференціації навчання і виховання, що передбачає використання особистісних підходів, програм розвитку і зорієнтований до радості вчення, до творчості [3].

Методологія педагогіки, на думку В.Шубинського, це визначена система норм, принципів теоретичної і практичної діяльності та знань про неї, а саме: проблем педагогічних знань, науки, тенденцій їхнього розвитку, логіки і методів досліджень, процесу пізнання, впровадження одержаних знань [11]. В.Орлов визначає педагогічну методологію як вчення про вихідні положення і способи наукового пізнання закономірностей розвитку психолого-педагогічної науки, складових явищ педагогічної діяльності, закономірностей розвитку дитини, апріорно-апостеріорних підходів у проведенні науково-дослідних робіт і розвитку конкретних освітніх проблем [7, с.25].

Педагогіка була й є сферою емпірики, в якій переважає значення практичного досвіду. У педагогічній діяльності, особливо у такій галузі, як мистецька освіта, велику роль відіграє природний нахил до обраної професії та наявність відповідних здібностей, що визначають успішність міжсуб'єктних відносин у системі „вчитель – учень”. Орієнтиром будь-якої педагогічної діяльності, помічником у виборі її стратегії, тактики, цілей і напрямів виступають саме професійні теоретичні знання, які дає наука. Досягнення найвищих педагогічних результатів завжди було пов'язано з подоланням професійної обмеженості, здатністю розглядати спеціальні питання з широких філософсько-методологічних і соціально-культурних позицій [9, с.9–10].

За визначенням Г.Падалки, методологічні засади в системі освіти – це узагальнені концептуальні положення, дія яких розповсюджується на все поле педагогічної діяльності. Провідними методологічними засадами в педагогіці мистецтва виступають: гуманістична спрямованість мистецької освіти; національна основа мистецької освіти; особистісно орієнтований підхід до мистецького навчання; забезпечення системності мистецького навчання [8, с.43].

Закономірності діалектичного підходу уможливають попарний розгляд проблем, що стосуються методологічного обґрунтування мистецького навчання. Звернення до розгляду проблем раціонального і емоційного опосередкування мистецького навчання, його об'єктивних і суб'єктивних важелів, свідомих і підсвідомих чинників у їх взаємодії і взаємозумовленості дозволяє на рівні теорії уявити собі цілісну методичну модель діяльності вчителя мистецького фаху [8, с.79].

Одними з перших склалися зв'язки педагогіки мистецтв з філософією, яка і сьогодні є необхідною умовою розвитку теорії та практики. Сучасні філософські ідеї стимулюють створення нових педагогічних концепцій, спрямовують педагогічний пошук і слугують засадами розвитку методології педагогіки мистецтв. Оскільки філософське знання передбачає осмислення місця людини в світі,

характеру її ставлення до явищ навколишньої дійсності, саме від філософської теорії, яка може бути матеріалістичною, феноменологічною, екзистенціальною тощо, залежить визначення сутнісних, цільових і технологічних характеристик освітнього процесу [9, с.14].

О.Рудницька говорить, що відносно педагогіки як науки філософія освіти відіграє роль методології, що становить систему принципів і способів організації теоретичної та практичної педагогічної діяльності. Вона конкретизує загальні характеристики педагогіки у певних історико-культурних умовах і виконує три типи функцій:

по-перше, філософія освіти визначає сенс педагогіки та її взаємозв'язок з іншими сферами людської діяльності, тобто розглядає цю галузь знань з погляду цінностей суспільства, культури, особистості;

по-друге, філософія освіти спрямовує перспективи вдосконалення педагогічної діяльності, що виходить за межі власне філософського знання, але ґрунтується на вироблених філософією світоглядних та загально методологічних орієнтирах;

по-третє, філософія освіти акумулює концептуальні ідеї, пошуки, досягнення педагогічної науки та методи їх реалізації.

Означені аспекти філософської думки можна вважати вихідними для з'ясування змісту філософії мистецької освіти, що є похідною від філософії освіти та філософії мистецтва (естетики). За визначенням автора, філософія освіти – це визначення підходів до вивчення сутності, мети і цінностей освіти, її умов і форм виявлення у суспільстві. Отже, філософія мистецької освіти – це галузь філософії освіти, що осмислює сутність використання мистецтва з метою розвитку гуманістичної особистості, роль мистецької освіти у культурному житті суспільства, методологічні основи художньо-педагогічної діяльності [9, с.58].

Філософія мистецької освіти пояснює закономірності впливу мистецтва на людину та способи духовно-практичного осягнення художніх творів. Її завдання полягає у застосуванні методологічних, культурологічних, естетичних, мистецтвознавчих принципів для розкриття теоретичних моделей сутності, світоглядного значення та місця мистецтва у загальній системі людської культури і освіти [9, с.30].

Філософський – є вищим рівнем методологічного аналізу і пов'язаний з визначенням початкової методологічної бази на основі осягнення філософських категорій і законів в контексті проблеми, яка вивчається. Система філософських знань виступає в якості опори. Аналіз філософських категорій і законів допомагає окреслити правильну логічну стратегію науково-творчого пошуку, визначити його теоретичну і практичну значимість. Філософський рівень методологічного аналізу допомагає уявити в конкретному виразі роль тих загальнофілософських положень і категорій, які є найбільш значимими у науковому вивченні визначеної проблеми і можуть суттєвим чином допомагати її вирішенню [1]. За визначенням Л.Масол, філософський рівень методології включає загальні закони і категорії пізнання, зокрема художньо-образного (М.Бахтін, М.Бердяєв, Г.Гегель, М.Мамардашвілі, Г.Сковорода, П.Юркевич), діалектичну теорію взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ об'єктивної дійсності та відображення їх у культурі (М.Каган, Б.Кримський, Л.Левчук, В.Храмова); філософсько-естетичні положення феноменологічного (Е.Гуссерль, Р.Інгарден, О.Лосєв, М.Дюфренн) та герменевтичного (Х.Гадамер, М.Хайдеггер, Ф.Шлеєрмахер) розгляду проблеми пізнання художніх цінностей; положення філософії освіти (І.Зязюн, В.Лутай), зокрема інтерактивної (В.Аршинов, С.Клепко) [6, с.6–7].

Сутністю загальнонаукового рівня є звернення до знань різного характеру в наукових і художніх сферах. Порушення логіко-структурної послідовності в методологічному аналізі, пряме застосування філософських ідей і законів без урахування особливостей їх примінення в науковому пошуку значно знижує роль філософських знань, негативно впливає на якість роботи.

Особливого значення, наприклад для уроків музики, має висновок музичної науки щодо посилення ролі суб'єктивно-особистісного ставлення до музики і процесу її пізнання, щодо необхідності вияву кожним слухачем особистісного сенсу музичного твору. Музикознавство і теорія музики активно звертаються до вивчення методологічних проблем: специфічної сутності загальнофілософських категорій (категорія форми, змісту, об'єктивного і суб'єктивного), принципів (історизму, системності, розвитку), логічних дослідницьких методів (метод руху від абстрактного до конкретного, метод моделювання і прогнозування). Отримані нові знання розширюють методологічний арсенал і слугують основою для вирішення проблем музичної педагогіки [1].

Загальнонауковий рівень методології мистецької освіти охоплює принципи системного (В.Вернадський, М.Попович), синергетичного підходів (І.Пригожин, Г.Хакен, І.Стенгерс) тощо. Органічним є звернення до досягнень гуманістичної психології – сучасного теоретичного напрямку вивчення особистості. Згідно з цим напрямом, представниками якого є Е.Фромм, Г.Олпорт, Дж.Келлі, К.Роджерс та ін., сутність людини полягає в тому, що вона від природи здатна до самовдосконалення, внаслідок чого активно творить себе і постійно рухається у напрямку особистісного розвитку, творчості

та самодостатності, отже, стверджує ідеали гуманного ставлення до людини як найвищої цінності буття і створення всіх умов для її вільного розвитку [9, с.33].

І екзистенціалісти, і гуманістичні психологи підкреслюють значення суб'єктивного досвіду як основного феномена у дослідженні людини. Така теоретична побудова наближує систему їх поглядів до феноменологічного напрямку філософії. Центральне місце в ньому належить „Я-концепції”, що характеризує ідеальні уявлення шляхів самовдосконалення, можливості досягнення „Я-ідеального” і в такий спосіб дає підстави для висновків щодо ефективного педагогічного впливу на індивіда, якого можна досягти лише за умов урахування його власної точки зору на світ, відрефлексованих особистісних переживань, конструктивних творчих ініціатив.

Для філософії мистецької освіти виняткове значення має вплив феноменологічних ідей на проблематику художньої творчості. „Дух незалежний, і в цій незалежності і лише в ній може бути розтлумачений істинно раціонально, істинно і радикальним чином науково” [4, с.201]. Ці досить відмінні одна від одної концепції об'єднує позиція щодо розгляду предметів такими, якими вони існують „в собі”, поза емпіричним змістом та різноманітною соціальною зумовленістю. Проголошуючи мистецтво найвищим типом пізнання, М.Дюфренн вбачав у ньому практично єдиний засіб гальмування деперсоналізації й дегуманізації людини в умовах сучасного суспільства. На думку автора, поширення естетичного досвіду та звернення до мистецтва здатне повернути людину в природний стан.

Дедалі ширшого визнання у теорії та практиці мистецької освіти набуває феноменолого-діалектичний метод О.Лосева, який характеризує мету мистецтва не як відображення дійсності, її конкретне копіювання, а як вираження глибинної предметної сутності явищ та їх осмислення у символічній художній формі, що є образом нової, іншої реальності, не тотожної звичній повсякденності [9, с.34].

Згідно з герменевтичною теорією (Ф.Шлейермахер, В.Дільтей, М.Гайдеггер, Г. Гадамер), пізнання індивідуального задуму митця не потребує від реципієнта перенесення в чужу культуру. Сприймаючий залишається самим собою і через порівняння художнього образу з власним досвідом досягає духовний горизонт мистецького твору, досягає його образний сенс. Кожний слухач має власну версію розуміння його текстуального значення, спираючись на інтелектуальний та емоційний досвід.

Принципового значення для філософії мистецької освіти набуває й інтуїтивістська естетика (А.Бергсон, Б.Кроче), автори якої надають особливого значення інтуїції, що доповнює інтелектуальні процеси і дає можливість людині не лише бачити світ, а й схоплювати глибини духовного, недоступні інтелекту [9, с.35].

Частковий рівень методологічного аналізу базується на використанні всієї маси знань, принципів та дослідницьких методів конкретної сфери – наукової чи художньої. Цей рівень аналізу ґрунтується на попередніх в логіко-змістовному плані дослідженнях, на принципах і методах філософської і загальнонаукової методології і є їх складовою частиною. Частковий рівень передбачає зворотній рух від конкретного (мистецька педагогіка) через особливе (суміжні галузі науки) до загального (філософія) [1].

Цей рівень методології об'єднує сукупність психолого-педагогічних теорій і концепцій. Закономірності національного виховання (Г.Ващенко, О.Вишневецький, П.Ігнатенко, В.Кузь, С.Русова, К.Ушинський) на сучасному етапі розвиваються у взаємодії з ідеями громадянського виховання у демократичному суспільстві (Й.Боришевський, О.Сухомлинська, І.Тараненко, К.Чорна). Положення зарубіжної гуманістичної психології (А.Маслоу, В.Франкл), наукові положення російських (Б.Ананьєв, Л.Божович, О.Леонтьєв, К.Платонов) та українських психологів (І.Балл, І.Бех, О.Кононко, Г.Костюк) націлюють навчально-виховний процес на особистісний розвиток учнів, формування у них гуманістичного світогляду та життєво важливих компетенцій відповідно до вікових особливостей.

Результати досліджень психології творчості (В.Андреев, В.Моляко, Я.Пономарьов, М.Холодна), спілкування і мислення (В.Біблер, Д.Богоявленська, О.Бодальов, А.Брушлинський, З.Калмикова, І.Якиманська), зокрема у площині художньої діяльності (Л.Виготський, О. Мелік-Пашаєв, В.Ражніков, А.Хаузен), відкривають нові перспективи для впровадження інноваційних ідей у методологію, теорію і практику педагогіки мистецтва. Теорія змісту освіти (С.Гончаренко, Л.Зоріна, В.Краєвський, В.Ледньов, І.Лернер, В.Оніщук, О.Савченко, М.Скаткін) та дидактичні розробки в галузі інтегративної освіти та інтерактивних технологій (Н.Бібік, В.Гузєєв, А.Данилюк, В.Ільченко, І.Козловська, А.Хутірський) створюють фундамент для екстраполяції розроблених положень у галузі мистецької освіти.

У сфері музично-художньої педагогіки ідеї інтеграції досліджувалися вченими на внутрішньооб'єктовому та міжпредметному рівнях (Л.Предтеченська, Н.Терентьєва, Л.Савенкова, Г.Шевченко, О.Щолокова, Б.Юсов), що може слугувати підґрунтям для подальших теоретико-методологічних пошуків. Ідеями методологічного характеру просякнуті музично-педагогічні дослідження (Е.Абдулін, Н.Ветлугіна, Д.Кабалевський, О.Олексюк, О.Ростовський, О.Рудницька,

В.Шацька, В.Школяр, Г.Ципін), які стимулюють становлення методології педагогіки мистецтва як вчення про закономірності, принципи та методи пізнання та перетворення дійсності засобами мистецтва в освітньому просторі. Принципово важливого значення для методології музичної освіти мають результати новітніх наукових розробок у музикознавстві (М.Арановський, М.Бонфельд, О.Маркова, В.Медушевський, В.Москаленко, В.Назайкінський, Г.Орлов, О.Сокіл, В.Холопова, С.Шип, І.Юджін) [6, 6-8].

Висновки... Узагальнюючи джерела, що віддзеркалюють філософську множинність поглядів на функціонування мистецтва в соціумі, можна узагальнити, що інтеграція як процес створення цілісної і багатовимірної картини світу сьогодні набуває статусу одного з провідних методологічних принципів освіти, адже вона відображає тотальну якість постмодерністського інформаційного суспільства. Ядром філософських засад інтеграції є діалектика – метод пізнання світу на основі найзагальніших законів розвитку, наприклад, закону єдності й боротьби протилежностей. Диференціація, протилежна інтеграції, це процес змін, пов'язаний із виокремленням, відділенням частин цілого. Відповідно до цього закону у філософії освіти парні категорії „інтеграція – диференціація” розглядаються як двоединий процес, вони водночас і відносно самостійні, і тісно пов'язані, мовби переходять одна в іншу [5, 8].

Отже, наведені концепції, жодна з яких не претендує на „єдино вірну”, свідчать про існування різних методологічних підходів до розуміння сутності впливу мистецтва на особистість. Тому завданням філософії мистецької освіти є не акцентування якогось одного з них, а знаходження принципових позицій консенсусу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Абдулин Э. Б. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе высшего образования / Э. Б. Абдулин. – М. : Прометей МПГУ им. В. И. Ленина, 1990. – 188 с.
2. Барбина Е. С. Формирование педагогического мастерства учителя в системе непрерывного педагогического образования / Е. С. Барбина. – К. : Вища школа, 1997. – 154с.
3. Горбенко С. С. История гуманизации музыкальной освіти : навч. посіб. за модульно-рейтинговою системою навчання / С. С. Горбенко. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2007. – 348 с.
4. Гуссерль Е. Логические исследования / Е. Гуссерль // Философия как строгая наука. – Новочеркасск : Агентство Сагуна, 1994. – С. 175–353.
5. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посіб. для вчителів / [Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко]. – Х. : Веста ; Вид-во „Ранок”, 2006. – 256 с.
6. Масол Л. М. Вивчення музики в 1-4 класах : навч.-метод. посіб. для вчителів / Масол Л. М., Очаківська Ю. О., Беземчук Л. В., Наземнова Т. О. – Х. : Скорпіон, 2003. – 144 с.
7. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін : [моногр.] / В. Ф. Орлов ; за заг. ред. І. А. Зязюна. – К. : Наукова думка, 2003. – 276 с.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – К. : ПППО, 2002. – 270 с.
10. Советский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1979. – 1600 с.
11. Шубинский В. С. Практическая значимость методологии педагогики / В. С. Шубинский // Советская педагогика. – 1989. – № 10. – С. 34–37.

Аннотація

М.А.Михаськова

Методологические основы анализа профессиональной деятельности педагога-музыканта на современном этапе

В статье раскрывается специфика методологии как науки, анализируются разнообразные парадигмы методологии педагогики, обосновываются методологические основы педагогики искусств, а также уровни методологического анализа, связанные с определением категорий и законов в контексте музыкально-педагогического образования.

Ключевые слова: методология науки, методология педагогики, методологические основы педагогики искусств.

Summary

М.А. Mykhas'kova

Methodological Bases of Analysis of a Pedagogue-Musician's Activity at the Modern Period

Specific character of methodology as a science is revealed in the article. Dierent paradigms of methodology of pedagogics are analysed. Methodological bases of pedagogics of art as well as the levels of methodological analysis connected with identifying of categories and laws within the context of music-pedagogical education are grounded.

Key words: methodology of science, methodology of pedagogics, methodological bases o pedagogics of arts.

Дата надходження статті:

„25” лютого 2011 р.